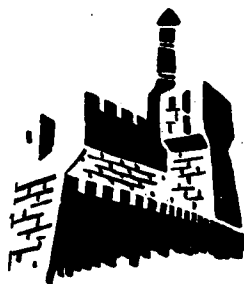

מהגנת ירושלים

שלושה גבולות טבעיים בין יהודה לשומרון

עיקרו של השומרון מורכב מקבוצות הרים מפוזרות, בעוד שיהודה היא במת"הר אחידה; וכן, בעוד שהרי השומרון משתפלים ברציפות דרך הגבעות הנמוכות אל מישור החוף, נבדלת ארץ ההר של יהודה משרשרת גבעות השפלה, כשביניהן בקעות של ממש. שני הבדלים פיסיים אלה אינם מקבילים: במת"הר של יהודה נמשכת צפונה יותר מאשר הבקעות המפרידות אותה מן הגבעות הנמוכות. מתוך כך יש לפנינו כמה אפשרויות של גבולות (בין יהודה והשומרון). אם נדון לפי ההבדל שבין יחסם של שני חבלי ארץ אלו למישור החוף, יהא הגבול הטבעי עמק אילון, החודר לתוך הרכס המרכזי, וקו הנמשך ממנו וחוצה את פרשת המים אל ואדי סווייניט, הוא הנקיק העמוק של מכמש, שהוא מהווה את המשך הגבול עד שהוא נופל אל ירדן יריחו. אם, לעומת זאת, נדון לאור ההבחנה שבין הגבעות המפוזרות ובמת"הר האחידה, יהא הגבול הטבעי — מן החוף מזרחה אל הירדן — נהר הירקון (עוג'ה), ואדי דיר-בלוט, ואדי נמר, וממנו קו החוצה את פרשת המים אל ואדי סמיה, והלאה במורד ובמורד ואדי עוג'ה עד לירדן, 13 ק"מ מעל ליריחו. שכן, בדיוק במקום בו חוצה קו זה את פרשת המים, בסביבת באר-הליסטים שעל הדרך מירושלים לשכם, מבחינים הנוסעים צפונה בשינוי שבפני-הארץ. הם יורדים מן הרמה השטוחה, ומכאן ואילך עוברת דרכם בין גיאיות ומישורים, שביניהם רכסים. אפשר לזכור גבול שני טבעי זה בקלות ע"י העובדה, שהוא מתחיל ומסתיים בדרכי-מים בעלות אותו השם — עוג'ה (בערבית — המתעקלת); וע"י העובדה, שהנחל המערבי נופל אל הים קצת צפונה ליפו, והמזרחי משתפך אל הירדן קצת צפונה ליריחו. אולם, במרחק מה צפונה מגבול שני זה יש עוד גבול שלישי, שהוא אפילו ברור עוד יותר, העולה מואדי דיר-בלוט וואדי אישאר, ונמשך הרחק והישר צפונה-מזרחה אל עקרבה.

גבול-יהודה הצפוני: מצודות בנימין

במת"הר המישורית הצרה של יהודה נמשכת על למרחק של כ-16 ק"מ מצפון לירושלים, מקום שם נפסקת היא ואת מקומה תופסים גיאיותיו והרריו של השומרון, 16 ק"מ אחרונים אלו של רמת המישור של הרי יהודה — כשמצדם האחד נקיקי קניונים עמוקים ותלולים היוורדים אל הירדן ומצדם האחר עמקי נחלים היוורדים אל עמק אילון — היו אדמת המריבה, אשר על פניה התפתל גבולה הנוח ביותר לגישה של יהודה. ועל שום כך הפכו להיות במת החזיון של מצדות, מעשי מצור, פשיטות, מערכות ומעשי טבח מרובים אולי יותר מאשר כל חלק אחר של הארץ. מראיהם תואם את תולדותיהם הנסערות. מרחב שומם ומדכא של משטחים ורכסים סלעיים, של אדמת בור זרועת טרשים ושדות קרקע רדודה, המעורבת במידה רבה באבנים — כל אלו הם גבול אמת, המתאים יותר לבניית מחסומים מאשר לעבודת האדמה לשם מחיה. היתה זו נחלת שבט בנימין, שבדמו טבל האזור את טבילת-הדם הראשונה בתולדותיו הנוראות בשעת טבח השבט ע"י בני יהודה.

כשחוצה אתה חבל ארץ זה מעלה מראהו בזכרוןך את מזגם הפראי של תושביו. „בנימין זאב יטרוף“ — אב לצאצאים, אשר תמיד — בין אצילים בין שפלים — היו חמי מזג וחסרי חמלה — שאול, שמעי, ירמיה. בצפון של אזור גבול זה נפגשות שלוש דרכים — הדרך הבאה מגופנה שבמערב, דרך המלך משכם שבצפון ודרך מבקעת הירדן (העוברת מבעד למעברי הר אפרים). במקום ששלוש אלו נפגשות, כחמישה קילומטרים מדרום לגבולו הצפוני של הר יהודה, עמדה בית-אל שהיתה לפני הגלות מקום מקדש, ולאחר מכן עיר בצורה ביהודה. אולם בית-אל, במקום עומדה, לא יכלה לשמור לבדה על שער הצפון של יהודה כי מאחוריה, לצד דרום, יוצאות הדרכים הבאות — זו, שבאה מן הירדן ועוברת דרך העי, ואלו שעולות מעמק אילון במעלה הגיאיות והרכס של בית-חורון. על דרך העי חולשת מכמש, מקום בו חנו הפלשתים שנלחמו בשאול וביהונתן, ובו היתה במשך זמן מה מפקדתו של גיבור יהודי אחר בשם יהונתן (מן המקבים). על דרכי בית-חורון חלשה גבעון, עמדת הגבול בין בית דוד ובית שאול. המרחק בין מכמש וגבעון הוא כ-10 ק"מ — שלאורכם שוכנות כמה נקודות בצורות אחרות שבלטו בפלישה אל גבול זה ובהגנה עליו: גבע, שהיתה זמן רב קצה גבול יהודה בצפון; הרמה, שבעשא, מלך ישראל, בנה לשם הסגר על יהודה; חדשה, בה חנה יהודה המקבי במערכה כנגד ניקנור, שעלה מעבר בית-חורון. כל אלו, יחד עם מכמש וגבעון, יצרו קו הגנה שעמד יפה כנגד המעלות של עמק אילון והעי, כשם שעמד יפה אף נגד הגישה מן המישור שמצפון.